

26 במאי 2022

לכבוד

ח"כ רם בן ברק

יו"ר ועדת חוץ ובטחון

שלום רב,

הנדון: דיון בנושא חיבור כפרים פלסטינים בשטח C למים

"זכות האדם למים היא זכות חיונית לחיים בכבוד אנושי"

[ועדת האו"ם לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, הערה כללית מס' 15, פסקה 1]

לקראת הדיון בוועדת חוץ ובטחון ביום שני 30.5 בנושא "חיבור כפרים בשטח C למים", הננו מתכבדים להגיש עמדתנו להלן.

- מדי קיץ סובלים פלסטינים בגדה המערבית ממצוקת מים, בשל כמות המים הבלתי מספקת שמוקצית להם, אך תושבי הכפרים הלא מוכרים בשטח C סובלים ממחסור תמידי במים, המגיע לכדי סיכון בריאותם ממש. בשטח C, הנמצא בשליטה ישראלית, אזרחית וצבאית, ישנם מאות כפרים וקהילות פלסטיניים. מתוכם, כ-60 קהילות רועים, שאינן מוכרות ע"י הרשויות הישראליות, ולפיכך אינן מחוברות כלל לרשת המים. בכל קהילה חיים כמה עשרות עד כמה מאות נשים, גברים וילדים, ובסך הכל כ-10,000 נפש. ככלל, תושבי הכפרים הללו מתפרנסים לרוב מרעיית צאן, גידול בעלי חיים וחקלאות. זהו מקור פרנסתם היחיד, דבר שכמובן מושפע באופן ישיר מזמינות המים.
- מרבית הקהילות הללו נמצאות במקומן כבר עשרות רבות של שנים, חלקן עוד מלפני קום המדינה ואחרון מלפני שנת 1967. למרות זאת ישראל אינה מכירה בהן או באורח חייהן כקהילות רועים ושואפת לגרש אותן. המדינה טוענת שמדובר במקבצי בנייה לא חוקית ללא אופק תכנוני, ולכן אינה מוכנה לחבר את הקהילות לרשת המים. אף במקומות בהם עובר צינור המים הראשי מטרים ספורים מבתי הקהילה, לא מורשות הקהילות להתחבר אליו.
- בניגוד לקהילות הפלסטיניות, ככלל כל אזרחי ישראלי שיקים מבנה בשטח C (מאחזים בלתי חוקיים), גם אם לא קיבל היתר ואפילו אם קיבל צו הריסה, יחובר במוקדם או במאוחר לרשת המים.
- בעבר, הקהילות הסתמכו על אגירת מי גשמים בבורות מים ועל שימוש במי מעיינות בכדי לספק מים למשק הבית, לצאן ולשטחים החקלאיים. אך כיום ישראל מונעת גישה של חלק מהתושבים למעיינות, והורסת בורות מים חדשים ולפעמים אף בורות ישנים שעברו שיקום. עקב כך, מצוקת המים גוברת.

5. מקורות המים הנוכחיים של תושבי הכפר הם מי הגשמים המעטים שיורדים באזור בעונת החורף ומים שהם רוכשים מכפרים סמוכים, המהווים את מקור המים העיקרי. התושבים נסמכים על בורות מים אשר בהם נאספים מי גשמים, חלק מהבורות דורשים שיקום אך הרשויות אינן מאפשרות תמיד את שיקום הבורות הישנים. מי הגשמים אינם מספיקים אפילו להשקיית העדרים, ולקראת הקיץ עליהם לרכוש מים ולהובילם במיכליות מנקודת מילוי. נקודה זו עשויה להיות ממוקמת במרחק של עשרות קילומטרים מהקהילה. הובלת המים יקרה מאוד ומייקרת מאוד את מחיר המים לבני הקהילות הללו, כך יוצא שההוצאה הכספית שתושבי הכפרים נדרשים לשלם על מנת להשיג את המים הדרושים למחייתם גבוהה משמעותית מן הסטנדרטים המקומיים והבינלאומיים בנוגע לאחוז ההוצאה על מים מההכנסה החודשית של משק הבית.
6. מחיר המים נקבע בהתאם לספק ולמרחק של הכפר מנקודת המילוי. לעיתים נדרשת נסיעה של עשרות קילומטרים, כך שהעלויות עבור כל קוב מים יכולות להאמיר ל 50 ₪ לקוב. בממוצע המחיר לקוב מים באמצעות הובלה נמצא בטווח שבין 20-40 ₪ לקוב, לעומת כ-5 ₪ לקוב בחיבור לרשת (ללא אגרת ביו). ההוצאה היחסית של משק בית על מים בקהילות אלה עשויה להגיע ל-30% מהכנסת המשפחה, בעוד שעבור משפחה ישראלית ההוצאה החודשית על מים מגיעה לכל היותר ל-2% מההוצאות החודשיות.
7. הוצאה חריגה זו מקוממת במיוחד לנוכח ההוצאה על צריכת מים לחקלאות של השכנים בהתנחלויות, אשר בדומה לחקלאים הישראלים, זוכים למחירים נמוכים באופן משמעותי, המסופקים להם על ידי חברת "מקורות".
8. תושבי הקהילות הללו מתמודדים עם מצוקת מים יום-יומית. המחסור משפיע על כל תחום מתחומי חייהם. המים משמשים את תושבי הבית הן לצריכתם האישית (שתייה, בישול, רחצה, כביסה, ניקיון) הן לשם טיפול בצאן, בעופות ובגידולי ירקות בחצר. עלותם הגבוהה של המים מביאה את תושבי הכפר המתפרנסים בדוחק רב מרעיית צאן וחקלאות, לעשות כל שביכולתם לחסוך במים, עד כדי סיכון בריאותם של בני המשפחה. בנוסף, חסרונם של מים זורמים בכמות מספקת מוביל לעתים, במיוחד בחודשי הקיץ החמים, לפגיעה ולאובדן ראשי צאן המשמשים לפרנסה. כמות והיקף התוצרת החקלאית נפגעת אף היא בשל המחסור במים מאחר שהתושבים מסתפקים אך ורק בחקלאות בעל ובימי החורף אינם משקים את האדמות המעובדות כלל. לו היה להם חיבור למים הם היו יכולים לשפר את חייהם ולהגדיל את כמות ראשי הצאן שברשותם ואף לעסוק בחקלאות מניבה באדמותיהם.
9. בעיה נוספת היא איכותם הירודה של המים בבורות ובהובלה. המים בהם משתמשים תושבי הכפר פעמים רבות אינם ראויים לשתייה. אם בשל לכלוך שנסחף אל הבור, היעדר סניטציה של המיכליות שבהן מועברים המים או מעבר חיידקים מבורות הספיגה. לתושבים אין כל אפשרות לניטור ולבקרה טכנולוגיים או אחרים של איכות המים. בנוסף, יש להזכיר כי בשטחי C מנועים התושבים מלבצע כל שינוי במיקום בורות האגירה (למשל הרחקתם מבורות הספיגה), או במבנה שלהם (ולו אף להחליף את מכסה הבור במכסה חדש, אטום יותר) ללא אישור המנהל האזרחי, גם כאשר מדובר בבור אשר נבנה לפני שנת 1967.
10. אחת מהאוכלוסיות הפגיעות בכפר לסיכונים לבריאות הקשורים במים היא הנשים. במקרה של מחלה, מחסור במים או היעדרם מחבלים בטיפול רפואי הולם, המחייב מים ותנאים היגייניים.

כשאין תנאים כאלה גם המטפלת בחולה מסתכנת בהידבקות. מאחר שטיפול בחולים בכפר הוא בדרך כלל באחריות הנשים, הן מועדות יותר להידבק מבני המשפחה החולים שבהם הן מטפלות. בימינו אלה, בהם יש מגיפה עולמית וההנחיות העיקריות הן שמירה על היגיינה, הסיכון שבמחסור במים גדול אף יותר.

הזכות למים

11. הזכות למים הינה זכות יסוד המעוגנת הן במשפט ההומניטרי הבינלאומי, המטיל חובות על הכוח הכובש כלפי תושבים מוגנים – חובה פוזיטיבית לאספקת מים לצד איסורים על פעולות שיש בכוחן לפגוע באספקת מים; הן במשפט זכויות האדם הבינלאומי, אשר מעגן זכות זו במפורש באמנות בינלאומיות וקובע סטנדרטים למימושה; והן במשפט החוקתי הישראלי, המכיר בזכות למים כחלק מזכותו של האדם לכבוד.

12. הטיעון המשפטי בקליפת אגוז: הזכות למים בדין הבינלאומי ההומניטרי מעוגנת בסעיף 55 לאמנת ג'נבה הרביעית, לפיו המעצמה הכובשת חייבת להבטיח "במלוא מידת האמצעים שברשותה את אספקת המזון והרפואות לאוכלוסייה". בנוסף, תקנה 43 לתקנות הנלוות לאמנת האג מטילה אף היא חובות על הכוח הכובש: לנקוט "בכל האמצעים שביכולתו כדי להחזיר על כנם ולהבטיח את הסדר והחיים הציבוריים, עד כמה שהדבר אפשרי, מתוך כיבוד החוקים הנוהגים במדינה, חוץ אם נבצר ממנו הדבר לחלוטין". הפרשנות בפסיקת בג"ץ לחובה הנגזרת מתקנה 43 היא כי יש להבטיח את צורכי האוכלוסייה בהתאם לסטנדרטים המאפיינים את החיים המודרניים בתקופה הנוכחית. (השופט שילה בבג"ץ 202/81 טביב נ' שר הביטחון, פ"ד לו(2) 622, 629 (1981)). מניעת הגישה לרשת אספקת מים אינה עולה בקנה אחד עם חובתו של הממשל הצבאי.

13. במשפט זכויות האדם, הזכות למים כזכות אדם נגזרת מהזכות לרמת חיים נאותה לרבות הזכויות לבריאות, למזון ולדיור נאותים המעוגנות בסעיף 11(1) לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות חברתיות, כלכליות ותרבותיות. ועדת האו"ם האמונה על יישומה של האמנה (להלן: הוועדה) קבעה בהערה פרשנית מס' 15 מיום 29.11.2002 את זכות היסוד למים כנובעת מסעיף 11 לאמנה, ובמסגרת זו אף קבעה את אמות המידה הנורמטיביות למימושה של הזכות.¹ לפי ההערה הפרשנית, הזכות למים היא זכות חיונית למימוש חיים בכבוד, אשר מהווה גם תנאי מקדים למימוש שורה של זכויות יסוד אחרות.

14. בהערות המסכמות של הוועדה משנת 2011 באשר ליישום של האמנה בישראל, הקדישה הוועדה התייחסות מיוחדת לעניין הגישה למים בשטחים הכבושים, והביעה "דאגה מכך שלפלסטינים המתגוררים בשטחים הכבושים אין גישה למקורות מים מספיקים ובטוחים לשתיה וכן לתנאי תברואה נאותים". הוועדה אף הביעה דאגה "מההרס המתמשך של תשתיות מים ברצועת עזה ובגדה המערבית, לרבות בבקעת הירדן, בעקבות מבצעים צבאיים ופעולות של מתנחלים מאז 1967" (פסקה 29 להערות המסכמות).

15. הוועדה קראה לישראל "לנקוט צעדים על מנת להבטיח את זמינותם של מקורות מים מספיקים וראויים לשתיה וכן תנאי תברואה נאותים עבור פלסטינים המתגוררים בשטחים". הוועדה

¹. (UN committee on Economic, Social and Cultural Rights, **General Comment no. 15, Article 11 and 12: The right to water** (Twenty-ninth session, 2006), U.N. Doc. E/C.

הפצירה בישראל "לנקוט באמצעים דחופים על מנת לאפשר את שיקומן של תשתיות המים בגדה המערבית כולל בבקעת הירדן, אשר הושפעו מהריסת בארות המים, מיכלי מים על גגות הבתים ומבני השקיה אחרים של התושבים המקומיים, במבצעים צבאיים ופעולות של מתנחלים מאז 1967".²

16. גישה למים היא תנאי למילוי צרכים בסיסיים וזכויות: לשתייה, לייצור מזון והכנתו, להיגיינה אישית וביתית, לשימושים תרבותיים ודתיים, לשמירה על תנאים היגייניים במוסדות ציבור ובמתקני בריאות. בהיעדר נגישות למים נקיים, אי אפשר להבטיח היגיינה, בריאות או הישרדות. הקשר בין בריאות וחיים ברמה נאותה לבין אספקה סדירה של מים נקיים הינו מובהק ונובע מהקשר הסיבתי שבין היעדרם של מים נקיים למחלות ולבעיות רפואיות. אלה הסיבות שבגינן גם האמנה בדבר זכויות הילד מחייבת את המדינות החתומות עליה להבטיח את מיירב האמצעים האפשריים להישרדות הילד ולהתפתחותו (סעיף 6). בנוסף, סעיף 24(ב)(3) לאמנה קובע כי המדינות החברות יפעלו למימוש זכות הילד לבריאות ובמיוחד ינקטו אמצעים על מנת "להאבק במחלות ובתת-תזונה, לרבות במסגרת טיפול רפואי ראשוני, בין היתר, באמצעות יישום טכנולוגיה זמינה והספקת מזון מתאים ומזין ומי שתייה נקיים, תוך התחשבות בסכנות ובסיכונים הכרוכים בזיהום סביבתי".

17. מתוקף היותה הכוח הכובש בשטחי הגדה המערבית, וכבעלת הסמכות והאחריות על השטח שבו מצויים הכפרים, ישראל נדרשת לאמץ אמצעים אפקטיביים למימוש מלא של הזכות עבור יחידים וקהילות הנמצאים תחת שליטתה. החובה מקבלת משנה תוקף כאשר אותם נתינים אינם מסוגלים מסיבות שמעבר לשליטתם, כמו במקרה דנן, לממש את הזכות בעצמם על ידי המשאבים העומדים לרשותם.

18. בישראל הזכות למים לא זכתה למעמד חוקתי עצמאי מכוח חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. אולם, בהיות הזכות למים חיונית לעצם קיומו של האדם ולקיומו בכבוד, בית המשפט העליון הכיר במעמדה של הזכות למים כזכות חוקתית, הנגזרת מהזכות החוקתית לקיום בכבוד. (ראו למשל ע"א 7262/00 פוריה כפר עבודה נ' לוי פ"ד נו(3) 899, 909–910 (2002)).

19. ולבסוף יוזכר, כי לעומת הכפרים שישאל מסרבת לחבר למערכת המים בטענה שאין להם אופק תכנוני, קיימים מאחזים בלתי חוקיים רבים בשטחי הגדה המערבית אשר חוברו לרשת המים, על אף שאין להם תכנית מתאר מאושרת, ולאחרונה אף פורסם כי תיבדק האפשרות לחבר מאחזים לא מורשים נוספים לרשת המים ולחשמל.

לסיכום

20. ישראל מטילה את האחריות על אספקת המים לתושבים על הרשות הפלסטינית לפי הסכם הביניים, תוך קביעה שמדובר במקבצי בנייה בלתי חוקיים, ותוך טענה כי יש צורך בפנייה של כל קהילה לוועדת המים המשותפת. עוד טוענת המדינה כי מתוך הרצון לתת מענה הומניטרי

² (The Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *Consideration of reports submitted by States parties under articles 16 and 17 of the Covenant, Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights – Israel*, E/C.12/ISR/CO/3, 16 December 2011, Sec. 29).

לאוכלוסייה, המנהל האזרחי מספק נקודות מילוי מים באזורים שבהם אין תשתיות מים מוסדרות, באמצעות חברת מקורות.

21. בשטח C סוגיות של תכנון, בנייה וגישה לתשתיות נמצאות באחריותו המלאה של הצבא. לכן, אנו דורשים ממדינת ישראל לתת לקהילות אלה מענה הומניטרי אמיתי ולקדם פתרון מים קבוע והוגן בעבורן. עד כה פנינו למשרד הביטחון בדרישה לחבר כ-14 קהילות למים, תוך התייחסות למצוקה הממשית של כל אחת מהן, עם דגש על הזכות האוניברסלית למים ולדרישה הומניטרית לפתור את מצוקת התושבות והתושבים. כל פנייה לוותה במפה המראה את הדרך לחבר את הקהילה למים באופן מעשי, על פי קווי המים הנמצאים בקרבתה.

אנו קוראים לוועדה לפעול לקידום חיבור למים של הכפרים הפלסטינים בשטח C, ולהבטיח את זכותם לחיים, לבריאות ולקיום בכבוד. **חיבור כפרים פלסטינים בשטח C למים**

22.

בכבוד רב ובברכה,

אלון כהן ליפשיץ, מתכנן

רוני פלי, עו"ד

עמותת במקום מתכננים לזכויות אדם

האגודה לזכויות האזרח